

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

Cengiz KARATAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım
Beyazıt Üniversitesi
cengizakademik@gmail.com

<https://orcid.org/000-001-7034-179X>

Ana Çizgileriyle Varoluşçuluk ve Türk Edebiyat ve Fikir Hayatındaki Yansımalarına Bir Bakış

*An Overview of Existentialism and Its Reflections in
Turkish Literature and Intellectual Life with Its Outlines*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 08.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 03.12.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2021

Atıf/Citation

KARATAŞ, C. (2021). Ana Çizgileriyle Varoluşçuluk ve Türk Edebiyat ve Fikir Hayatındaki Yansımalarına Bir Bakış. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 2463-2479.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1007385>

KARATAŞ, C. (2021) . An Overview of Existentialism and Its Reflections in Turkish Literature and Intellectual Life with Its Outlines. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(4), 2463-2479.
<https://doi.org/10.34083/akaded.1007385>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Varoluşçuluk Danimarkalı ilahiyatçı ve filozof Søren Kierkegaard tarafından adlandırılmış bir kavram olup zamanla edebiyat ve sanat dalları başta olmak üzere anlamı kapsamı genişleyerek yeniden üretime tabi tutularak aşkın bir şekle bürünmüştür. Varoluşçuluk, önce Saf Düşünce'nin saçmalığına karşı aykırı bir ses olarak ortaya çıkar, Saf Düşünce'nin safatalarından, problemlere ve kendi koşullu düşüncesinin olanaklarına nasıl yaklaşılabilirliğini ve kendi özüne dönme gayretinde olan bireyi imler. Varoluşçuluğun temelinde bireyin kendisini anlamlı kılacak olan "varolma iradesi" ni göstermesi yatmaktadır. Varoluşçuluk sanatsal ve politik anlamda daima bireyin özgürlüğünü savunur. Varoluşçular bireyi yaratıcı, özgürlükçü, acı çeken(sancılı), düşünen olarak tasavvur eder. Tüm bu özellikler içerisinde belki zamanın ruhu (zeitgeist)'nin de etkisiyle resmedilen bir bohem(kalender meşrepli/rint) tipi karşımıza çıkar. Biyolojik varlıklar olarak doğan insanın, eylemleriyle sorumluluk kabul ederek varoluşsal bireyler olması gerektiğini savunurlar. Sartre'in "özgür organik birey" olarak adlandırdığı varoluşsal birey modern toplumla ve kendi içsel dünyasıyla sürekli çatışma hâlinindedir. Varoluşsal bireyin kendisini ve çevresini sorgulama ve anlamlandırma arayışı süreklilik arz eder. Bu bağlamda varoluşsal birey "özgün(otantik)" olma iddiasındadır. Sonuç olarak varoluşçu düşüncenin en yüce değeri genellikle özgürlük olarak kabul edilirken, temel erdemi özgünlüktür. Bu çalışma işte bu kavramlar çevresinde ana hatlarıyla Varoluşçuluk'un çevresini çizmeyi, bu felsefi yönelimin nasıl aşkın (jenerik) bir hâle dönüşerek diğer disiplinleri de etkilediğini irdelemeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Varoluşçuluk, egzistansiyalizm, Türk Edebiyatı, otantik, Sartre

Abstract

Existentialism is a concept named by the Danish theologian and philosopher Søren Kierkegaard, and over time, its meaning has expanded, especially in the branches of literature and art, and has been reproduced and transformed into a transcendent form. Existentialism first emerges as a defiant voice against the absurdity of Pure Thought, reminding the individual of how one can approach the problems and possibilities of his own conditioned thought from the fallacies of Pure Thought and strive to return to the self he knows. The basis of existentialism is the individual's showing his "will to exist", which will make him meaningful. Existentialism always advocates the freedom of the individual, artistically and politically. Existentialists envision the individual as creative, libertarian, suffering (painful), thinking. Among all these features, we come across a bohemian (rint) type, which is perhaps depicted with the influence of the spirit of the time (zeitgeist). They argue that human beings born as biological beings should be existential individuals by accepting responsibility for their actions. The existential individual, which Sartre calls the "free organic individual", is in constant conflict with modern society and his inner world. The existential individual's search for questioning and making sense of himself and his environment is continuous. In this context, the existential individual claims to be "authentic". As a result, while the supreme value of existential thought is often regarded as freedom, its essential virtue is originality. This study tries to outline the framework of Existentialism around these concepts and to examine how this philosophical orientation transforms into a transcendent state and affects other disciplines.

Keywords: Existentialism, existentialism, Turkish Literature, authentic, Sartre

Türkçesi varoluşçuluk; Osmanlı Türkçesi'nde felsefe-i mevcudiyet veya vücûdiyet felsefesi; Fransızcası "existentialisme"; İngilizcesi "existentialism" kelimeleriyle ifade edilen kavram ilk defa 1929 yılında Alman düşünür Heinemann tarafından kullanılmıştır (Hançerlioğlu, 1976, s.144). Genellikle II. Dünya Savaşı'nın sonunda Paris'in özgürlüğünü izleyen yıllarda Paris'te değişik yerlerde toplanan Jean-Paul Sartre ve Simone de Beauvoir ve arkadaşlarıyla ilişkilendirilir. Kuşkusuz, popüler Batı kültürünün bir olgusu olarak varoluşçuluk, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonraki yıllarda doruk noktasına ulaşır. Varoluşçuluk, Weil'e göre bir bunalım; Mounier'e göre umutsuzluk; Hamelin'e göre bunaltı, Banfi'ye göre kötümserlik; Wahl'a göre başkaldırı; Marcel'e göre özgürlük; Lukacks'a göre idealizm(düşüncülük); Benda'ya göre usdışıcılık(irrationalisme), Foulquie'ye göre saçmalık felsefesidir(Sartre, 1985, s. 7). Varoluşçuluk, Fransızca ifadesindeki anlamıyla, kurtuluşun bir çocuğuydu(Flynn, 2006, s. 104). Bu tanımlarla birlikte Orhan Hançerlioğlu *Felsefe Ansiklopedisi*'nde "varoluşçuluk" kavramına şu şekilde eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir:

"Öznel düşünceli, tekbenci, usa aykırı, bilime karşı bilim dışı bir burjuva öğretisidir. Anamalcı üretim düzeninin dünya çapındaki büyük bunalım yıllarında(1930'larda) bu bunalımın burjuva kafasındaki yansımından oluşmuştur. Ekonomik bunalımın, çaresizlik içinde çırpınan küçük burjuva aydınları, Danimarkalı gizemci Søren-Aabye Kierkegaard(1813-1855)'in dinsel-gizemsel varsayımlarına yapışmışlar ve bu abuksabukluklardan elbirliğiyle bir 'moda felsefe' oluşturmaya çalışmışlardır. Dünya gençliğinin bir bölümü bilgisizlikleri(yüzeyselin altında gerçekleri görememeleri) yüzünden bu modaya kapılmışlardır. Bundan ötürü de dünyanın hemen hemen her yerinde sözde kendilerini varlaştıran genç 'hipi'ler türemiştir. Hipi(İng. Hippy)'ler varlıklarını topluma başkaldırmak ve her türlü değeri hiçe saymakla, oluşturdukları kanısındadırlar.(...) Varoluşçuluğun sözüm ona düşünsel temelinde, Kierkegaard'ın ermişliğiyle birlikte Nietzsche'nin delice sabuklamaları, Husserl'in olaybilimi, Dilthey'in yaşam felsefesi ve hatta ozan Rilke'nin düşsel dizeleri yatar." (Hançerlioğlu, 1976, s. 144) Konu hakkında Hilmi Ziya Ülken de değişik tespitlerde bulunarak varoluşçuların genellikle ya II. Dünya Savaşı sıralarında veya hemen sonrasında parladığını veya I. Dünya Savaşı(1914-18) ile II. Dünya Savaşı(1939-45) yılları arasında değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yaparak zamanın ruhu(zeitgeist)'nin kendileri üzerindeki etkilerinin görmezlikten gelinmemesini işaret etmektedir. Zira bu eserler yazıldığında dünya, savaşların en kanlılarına şahit oluyordu.¹ Ölüm ve yıkılış insanları tehdit ediyordu. İnsanların

¹ Bu savaşların şiddetini ve vahşiliğini ortaya koymak bakımından sadece I. Dünya Savaşı sırasındaki Çanakkale Cephesi'ni (ortalama 500.000 kişi ölmüştür.) anmak veya II. Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 70-80 milyon arası insanın öldüğünü belirtmek yeterli olur kanaatindeyim(1940'lı yıllarda

ideallerini hiçe sayan liderler kitleleri sadece kendilerine inanmaya zorluyordu. Tarih ve idealler atom bombasıyla yok ediliyordu(Ülken, 1968, s. 414). Bu savaşta insanlık tarihinin en acımasız kitle imhası gerçekleştiriliyordu. İşte bu eserler ve yazarları böyle bir sistemli yoklaştırma, anlamsızlaştırma, bozgun psikolojisi ve çaresizlik içerisinde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden bu fikirler değerlendirilirken meseleye zamanın ruhuna(özellikle, II. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu travma) uygun bir bağlamda yaklaşım sergilemek çok önemlidir. Zaten Sartre'ın Ritter'dan aktardığı şu ifadeler de bu bağlamda Varoluşçuluk hakkında bize önemli ipuçları vermektedir:

“köklerinden kopmuş(...) temelini yitirmiş, geçmişe tarihe güvenini kaybetmiş(...), toplumda yabancılaşmış(...), mutsuz, huzursuz insan varlığını dile getiren” bir felsefedir. Bu felsefe, daha çok toplum içinde yaşayan bireyin tehdit altında olduğu(...) günümüzde gelenek arasındaki bağlantının koptuğu(...), insanın manasız bir varlık haline geldiği(...) kendi kendini yitirmek tehlikesinin baş gösterdiği yerde” ortaya çıkar. Özellikle savaş ve bunalım ertesi yılları bu çıkışın keskinleştiği, göze battığı dönemlerdir.” (Sartre, 1985, s. 10)

Varoluşçuluğun temelinde bireyin kendisini anlamlı kılacak olan “varolma iradesi” ni göstermesi yatmaktadır. Varoluşçuluk sanatsal ve politik anlamda daima bireyin özgürlüğünü savunur. Varoluşçular bireyi yaratıcı, özgürlükçü, acı çeken(sancılı), düşünen olarak tasavvur eder. Tüm bu özellikler içerisinde belki zamanın ruhu(zeitgeist)'nin da etkisiyle resmedilen bir bohem(kalender meşrepli/rint) tipi karşımıza çıkar. Biyolojik varlıklar olarak doğan insanın, eylemleriyle sorumluluk kabul ederek varoluşsal bireyler olması gerektiğini savunurlar. Sartre'ın “özgür organik birey” olarak adlandırdığı varoluşsal birey modern toplumla ve kendi içsel dünyasıyla sürekli çatışma hâlinindedir. Varoluşsal bireyin kendisini ve çevresini sorgulama ve anlamlandırma arayışı süreklilik arz eder. Bu bağlamda varoluşsal birey “özgün(otantik)” olma iddiasındadır. Sonuç olarak varoluşçu düşüncenin en yüce değeri genellikle özgürlük olarak kabul edilirken, temel erdemi özgünlüktür. Diğer yandan onlara göre, seçimden kaçan, kalabalığın içinde tek bir yüz haline gelen veya içeriye giren kişi bürokratik bir makinedir ve asla özgün olamaz(Sartre, 1985, s. 74).

Yeni ve görülmemiş olduğu iddiasına rağmen, varoluşçuluk, Batı'da felsefe tarihinde en azından Sokrat'a kadar uzanan uzun bir geleneği temsil etmektedir(M.Ö. 469-399). Bu felsefe kavramı, Helenistik dönemin Stoacı ve Epiküryen filozofları arasında gelişmiş, dikkatleri, öncelikle etik sorunlara ve bir insanın hayatını yaşamanın doğru yolunu anlamaya odaklanmıştır(Sartre, 1985, s. 1).

---

dünya nüfusu ortalama 2.3 milyardı. Bu rakam yaklaşık dünya nüfusunun yüzde 3'üne karşılık gelmekteydi.).

Varoluşçuluğa göre, bireyi birey yapan ortak taraflarından ziyade onu kendisi kılan (otantik-özgün) farklı yönleridir. Bu sebeptendir ki varoluşçuluk bireyin ortak yönleri yerine fark yaratan yönleriyle ilgilenir. Bireyin iç dünyasında da tekdüze bir anlayışla yorumlamak yerine insanın ruh dünyasındaki gelgitleri yorumlamaya ve anlamaya çalışır. Bu bağlamda Nurettin Topçu, Søren Kierkegaard'ın bir tespitine yer vererek varoluşçuların somut gerçeklikleri soyut yöntemlerle anlamaya çalışmak yerine soyut gerçeklikleri somut şekilde anlamaya çalıştıklarına işaret eder. Varoluşçuların felsefi eserler yerine roman ve tiyatroya önem vermelerini de bu sebebe bağlar. Fakat varoluşçuların kaleme aldığı bu türdeki eserler klasik anlamdaki insanı ve insanın hayatını tip, karakter, örfler ve olay örgüsü aracılığıyla anlatmak yerine beşerî özün peşindedir. Bu bağlamda Varoluşçuluğun temel ilkeleri ise kısaca şunlardır:² (Flynn, 2006, s.104)

1. Varlık: Varlık(existence), öz(essence) den önce gelir. Ne olduğunuz (özünüz), seçimlerinizin (varlığınızın) sonucudur. Öz, kader değildir. Birey kendisi olmak için yaptığı şeydir. Birçok varoluşçuya göre doğanın bir bütün olarak bir tasarımı ve varlığının bir nedeni yoktur. Varoluş bireyseldir ve genel-geçer bir varoluş ilkelerinden bahsedilemez. Varoluşun özden önce geldiği tek varlık insandır. Bunu mümkün kılansa insan iradesidir. Örneğin Descartes'ın 'Düşünüyorum, o halde varım(Cogito ergo sum).' felsefesi bireyi imlemediği ve genel-geçer olduğu için bir varoluş ifadesi olarak kabul edilmezken Pascal'ın "sozsuz uzayların ebedi sessizliği" bağlamında bireyin kaygısı, yalnızlığı, günahı ve ebedî kurtuluşu üzerinde durması tam bir varoluş felsefesidir. Kierkegaard bu konuda varoluşun hiçbir sisteme indirgenemeyeceğini bireyselliğiyle insani varlığın daima ortada hazır bulunacağını ifade etmektedir. Öte yandan Hilmi Ziya Ülken varlık felsefesinin felsefenin temel sorunsalı olduğunu ifade ederek Varoluş Felsefesi'nin bir yandan teolojiye doğru gitmek diğer taraftan soyutluğa düşmek tehlikeleriyle baş başa olduğundan bahseder ve sanıldığı aksine Nietzsche'nin asla bir varoluş filozofu olmadığını belirtir. (Ülken, 1968:108) Yine aynı eserinde bilgi içeriğini oluşturan veriler ve hazır olanlar(présents) için edilgin olan içgin varlık(Être immanent); bilgiyi aşan ve hazır olmayan(absent)lar için ise etkin olan aşkın varlık(Être transcendental) denildiğini aktarmaktadır(Ülken, 1968, s. 110).

2. Zaman: Biz temelde zamana bağlı varlıklarız. Ölçülebilenlerin aksine, "saat" zamanı, yaşama süresi nitelikseldir: "henüz değil", "zaten" ve "şimdiki", anlam ve değer bakımından kendi aralarında farklılık gösterir.

² Bu sınıflandırmada ilgili eserde toplam beş ilke verilirken ilke sayısı değişik kaynaklardan faydalanarak 7'ye çıkarılmış ve söz konusu ilkeler içerik bakımından genişletilmiştir

3. Hümanizm: Varoluşçuluk kişi merkezli bir felsefedir. Bilim karşıtı olmamakla birlikte kitlesel toplumun sosyal ve ekonomik baskıları arasındaki bireyin kimliğine ve anlam arayışına odaklanıyor.

4. Özgürlük /sorumluluk: Varoluşçuluk bir özgürlük felsefesidir. Birey kendisine verilen özgür irade ile varoluşunu tamamlar. Ama yine de özgürlük daima başkalarının kararlarına göre konumlandırılmıştır. Özgürlük, yararlı bir şekilde acı kavramıyla da ilgili olabilir; çünkü özgürlük kısmen kararların bir tanrı tarafından belirlenmesinin önüne geçilmesi veya önceden var olan değerler veya bilgilerden yalıtılarak tanımlanır. Bu bağlamda bireye çok ağır bir sorumluluk yüklenerek sancı(çile) ortaya çıkar. Varoluşçulara göre birey hareketlerini bizzat kendisi hür olarak seçer, başkalarını ve çevresindekileri taklit etmez. Bu durum aynı zamanda onun otantikliğine de işarettir. Varoluşçuluğun en önemli düşünürlerinden Sartre özgürlük hakkında şöyle demektedir: “Özgürlük bilincin varlığıysa bilinç de özgürlük bilinci olmak zorundadır. Bu özgürlük bilincinin aldığı formu nedir? Özgürlükte insan varlığı hiçleme formu altındaki kendi öz geçmişidir(aynı zamanda kendi öz, geleceğidir de).”(Sartre, 2010, s. 79)

5. Kaygı (anksiyete) ve özgünlük(Otantiklik): Kaygıyla ilgili olarak, Yunan'ın “iyi yaşam” kavramı üzerine varoluşsal bir dönüm noktası olduğunu bize söyleyen otantiklik kavramıdır. Kaygı, kendi başına olmanın tanınması olan bir varoluş şeklini de ifade eder. Bu bağlamda varoluşsaldır. Bununla birlikte, birçok varoluşçuluk, bireyciliği, otantik varoluşun gerekli bir bileşeninden ziyade, tarihsel ve kültürel bir eğilim (örneğin, Nietzsche) veya şüpheli bir siyasi değer (Camus) olarak görür. Sartre ise bulantıyı veciz olarak şu şekilde tarif eder: “Şu bahçe, şu kent, ben kendim, her şey temelsiz ve nedensizdir. Bunun farkına vardığınız zaman yüreğiniz bulanır; geçen akşam Rendez-vous des Cheminots'da olduğu gibi her şey salınmaya başlar. Bulantı budur işte.” (Sartre, 1981, s. 168-169) Yine Albert Camus meşhur *Sisifos Söyleni*³(Foley, 2014, s. 5) adlı eserinde Heidegger'e atıfla kaygı ile bunalımı varoluşsal açıdan şöyle tarif eder:

“Heidegger insan koşulunu soğukça ele alır, sonrada bu yaşamın alçaltılmış olduğunu bildirir. Tek gerçek, tüm varlıklar katındaki kaygıdır. Dünyada ve oyalanmalar arasında kendini yitirmiş insan için çabucak geçip giden, kısacık bir korkudur bu kaygı. Ama bu korku, kendi bilincine varmayagörsün, bunalım olur, uyanık insanın sürekli iklimi olur, “varoluş kendini yeniden bulur bu iklimde.” (Camus, 2010, s. 33)

³ 1940 yılında Fransız ve Avrupa felaketinin ortasında yazılan bu kitap, nihilizmin sınırları içinde bile hiçliğin ötesine geçmenin mümkün olduğunu beyan eder. O zamandan beri yazdığım tüm kitaplarda, bu yönü takip etmeye çalıştım. *Sisifos Söyleni*, ahlaki sorunlar içermesine rağmen, çölnün tam ortasında yaşamak ve yaratım için açık bir davet olarak kendini özetliyor.

6. Etik: Etik düşünceler çok önemlidir. Her varoluşçu, “özgürlük” te olduğu gibi, ahlaki kendince yorumlasa da, temel kaygı bizi kişisel yaşamımızın ve toplumumuzun gerçekliğini incelemeye davet etmektedir.

7. Akıldışılık ve saçmalık(absurdity): Gülünç ve mantıksız insan yaşamını karakterize etmek için ortaya atılmış bir kavramdır. Albert Camus bu kavramı Yunan mitolojisindeki Sisofos Söyleni ile açıklar. Camus eserinde, saçma(uyumsuz) dünyada uyumsuz oyunu(hayati) en iyi oynayan aktör, Donjuan, fatih ve sanatçıyı inceleyerek bu oyuncuların hepsinin de mutlu olduğunu ifade etmektedir. Bu dört oyuncunun ortak yönleri sonu öne alarak hayatları boyunca birçok sonlar yaşamalarıdır(Hançerlioğlu, 1976, s.9). Ona göre mutsuzluğun kaynağı bilmemek ve umut etmektir. Saçma kavramı sık sık anlamsız ile karıştırılmaktadır. Oysaki saçmanın bir anlamı vardır ve bu anlam yanlıştır. Anlamsız'insa hiçbir anlamı yoktur. Ne doğru ne yanlıştır. Saçma felsefe bağlamında akla aykırı olanı niteler. Akla aykırı olan her şey saçmadır. Kierkegaard ve Heidegger gibi filozoflara göre saçma insanın dünyadaki yabancılığıdır. Sartre ise bu kavramla evrenin anlamsızlığına imler(Hançerlioğlu, 1976, s.7).

8. Öteki: İnsan kendi gerçeklerini anlayabilmesi için bir başka insanın varlığına ihtiyaç duyar. Başkaları, insanın hem var olabilmesi hem de kendilik bilinci için gereklidir. Bununla birlikte insan her ne kadar ötekine ihtiyaç duysa da kendi varoluşunu kendisi gerçekleştirir. Bireyin ötekine ihtiyaç duyması, ötekinin içinden geçmesi, kendi yaptığını değerlendirmek içindir. Zira birey öteki karşısında kendini anlamlandırır(Hançerlioğlu, 1976, s.144). “Albert Camus Bir Alman Dosta Mektuplar: IV.” adlı denemesinde (...) siz-biz bağlamında kendilerinin ne yapmaya çalıştıklarını anlatmıştır: 1. umutsuzluğu kabul etmiyorum. 2. Dünyanın haksızlığıyla savaşmak için hakkı öne sürmek mutsuzluğa karşı koymak için mutluluk yaratmak gerektiğine inanıyorum. 3. Bu dünyanın yüce bir anlamı olmadığına inanıyorum. Fakat içerisindeki en değerli varlığın da insan olduğunun bilincindeyim. 5. Bu dünyada insan gerçeğini inanıyorum ve bizim görevimizin insanın kaderine karşı koymasına yardım etmek olduğunu düşünüyorum. Zira dünyanın insandan başka anlamı yoktur ve hayat anlayışımızı kurtarmak istiyorsak insanı kurtarmak zorundayız(Hançerlioğlu, 1976, s. 10). Yine Hilmi Ziya Ülken filozoflar arasındaki “olan(Être)”ile var olan(existence) arasındaki görüş farklılığına dikkat çekerek “existence” ile “être” arasındaki farkın ‘bilinç’ten ibaret olduğuna dikkat çeker ve örneğin Heidegger’in sadece “être” felsefesi yaptığını belirtir. Jaspers ise bilinç ayırımının ötesinde sadece insanın varlığına “existence” demektir(Ülken, 1968, s. 107).

John Foley’in Camus’dan naklettiğine göre, İnsanoğlu çabalarının bu noktasında akıl dışıyla yüzleşir. İçinde mutluluğa ve akla duyduğu özlemi hisseder. "Saçma",

bireyin gereksinimleriyle dünyanın akıl erdirilemeyen sessizliği arasındaki bu çatışmadan doğar(Foley, 2014, s. 5).

Varoluşçuluk “bireyci” bir felsefe olarak bilinir. Fakat onların teması, modern toplumdaki çekiciliğin bireycilikten ve uygunluktan uzak olmasıdır. Nietzsche, sürünün üzerine yükselen bireyin yalnızlığını vurgular. Bu bağlamda varoluşçuluğun başlıca temsilcileri ise şunlardır.

Søren Kierkegaard(1813-1855): Gerçek varoluş ruhsal hayatta aranmalıdır. Gerçek varoluş Bireyin duygulanım içerisinde gizlidir. Maddi olandan öte manevi olanı öne çıkarmasıyla Kierkegaard Tanrı'nın varlığını imlemektedir. Kierkegaard kendisini filozof olarak görmez. Ona göre felsefe veya filozoflar özellikle Hegel ve sonrasında bir sistem arayışındadırlar. Filozoflar nesnel ve evrensel olmak iddiasında ve mutlak doğrunun peşindedirler. Oysa ona göre, varoluş açıklanamaz ve hiçbir sisteme indirgenemez. Varoluşsal gerçeklik Hegel geleneğimin aksine tikel, öznel ve sadece yaşanabilir. Kierkegaard'a göre bireyin iman süreci ve deneyimi mutlak akla indirgenemez, genel bir kabuldür ve özlere ve kavramlara indirgenmeye çalışılmaması gereken varoluşsal bir olgudur.

Martin Heidegger(1889-1976): Düşünceleri çok çeşitli filozoflar, hareketler üzerinde (Jean-Paul Sartre, Jacques Derrida, varoluşçuluk, tefsircilik, postyapısalcılık vs.) ve son yıllarda da analitik felsefe üzerinde etkili olan bir filozoftur. Özellikle *Varlık ve Zaman*(1927) isimli eseriyle ciddi anlamda ses getirmiştir. Bu eserde varlık sorunsalı, insan varlığının doğası ve Batı'nın metafizik geleneğinin eksiklikleri vb. konular üzerinde durulmuştur. Heidegger'in üzerinde durduğu en önemli kavram “dasein”(orada olmak)dir. “Dasein” Heidegger'in dünyadaki kendine özgü insanın varoluşuna verdiği addır. Dasein'in kelime anlamı ‘orada olmak’ tır ve varoluşa işaret eder. Dasein insan bilincinde her zaman bir şeyin yerleşmiş olduğunun altını çizer. Dasein Seçim yapabilen bir varlıktır. Seçim yaparken bireyler kendilerini yaratırlar ve kimlik(varoluş) oluştururlar(Edgar vd., 2002, s. 96-99). Bu anlayış varoluşçulukta çok önemlidir. Edebiyatta ise bir edebi eserin anlamının okuyucu ve metin arasındaki değiş tokuştan kaynaklandığı görüşünü desteklemektedir(Quinn, 2006, s. 106). Heidegger'e göre gerçeklik inandığımız bir sanrıdır. Aslında gerçek diye sürekli kendimizle karşılaşırız. Dünyanın özünü bize tanıttak olan sebepsiz merak, sıkıntı ve şüphe, keder, can sıkıntısı, yalnızlık, hayret ve ünsiyettir. Bütün olarak varoluşun bizdeki hissiyatı önemlidir. Bu bağlamda Heidegger bilgi ve varlık meselesini bir bütün halinde düşünmektedir. Heidegger ayrıca zamansallık kavramına çok önem vermektedir. Zamansallık *Varlık ve Zaman*'da anahtar bir kavramdır. Varlığı anlama meselesi aslında onun için zamansallık meselesidir. Dasein, kendisini, var olan süreçte gerçekleştiren bir varlık olduğu için bu süreç zamansal bir açılmadan ibarettir. Dasein, geçmişi, içinde bulunulan zamanı ve geleceği kapsayarak daha ziyade kendi kendini aşan bir süreçle uğraşan birliği ifade eder(Edgar vd. , 2002, s. 99).

Gabriel Marcel(1889-1923): Tanrı'yı reddetmeyen varoluşçuluğu devam ettirmiştir.

Louis Lavelle(1883-1951): Ruhsal gerçeklikteki varoluşu derinlemesine inceleyerek “mutlak”ı aramıştır.

Jean-Paul Sartre (1905-1980): Fransız filozof, roman ve oyun yazarıdır. En ünlüsü eseri *Varlık ve Hiçlik* (1943)'tir. Yerli bir Parisli, muhtemelen 20. yüzyılın en ünlü filozofuydu. Genellikle hayat boyu yakın arkadaşı Simone de Beauvoir ile dünyayı dolaşmıştı. Adı, varoluşsal hareketle eş anlamlı hale geldi. Sartre'a 1964 yılında Nobel Edebiyat Ödülü teklif edilmiştir; ancak ödülü almayı reddetmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında fikir ve sanat camiasında büyük bir yer edinmiş olan yazarın cenazesine elli bin kişinin katılması ve vefatı üzerine bir gazetenin “Fransa vicdanını kaybetti”(Flynn 2006:15) şeklinde bir başlık atması bunun en büyük göstergesidir. Ruh ile madde sentezini temel alarak fizikî ve ruhsal(bio-psişik) yapısından hareketle bütün gizli ve yaşanmamış isteklerin değer ve yerlerini belli etmek suretiyle karanlıkta barınan gerçekleri ortaya çıkarmıştır. Husserl'in fenomenoloji hakkındaki çalışmalarını ve bilinç hakkındaki görüşlerini geliştirmiştir. Zira bu görüşler, varoluşçulukta da olduğu üzere bireyin dış dünyanın deneyimlerini etkin(aktif) olarak alması gerektiğini savunarak bireye sorumluluk yükliyordu. Bu fikirden hareketle Sartre, hayal gücünün insanların kendi dünyalarını oluşturmasında verdiği özgürlüğü keşfetmeye başlamıştır. O, varoluşun özden önce geldiğini belirterek insanın sabit bir özünün olmadığını savunur. Ona göre, insanlığın ne olduğu veya var oluşu özgürce seçtiği yolun bir sonucudur. Ona göre varoluşun özden önce geldiği tek canlı(hayvanlar dahil) insandır. Çünkü insan hür iradesiyle seçim yapma hakkını elinde bulunduran tek canlıdır. Ona göre, insan, diğer tüm varlıklardaki gibi içkin değil, aşkındır. Bu bağlamda birey çevresiyle birlikte değil yalnız olarak daha anlamlıdır. Tabii burada bireye yüklenen bilinç son derece önemlidir. Birey kendi iradesi elinde bulunduğu için sürekli değişim ve dönüşüme açıktır ve herhangi bir basit etiketle veya açıklamayla sınırlanamaz ve imlenemez. Sartre, bilinç felsefesinden başlayarak kendisi için olanla kendilik bilinci olan arasında her zaman bir boşluk olduğunu ve bireyin özgürlüğünün kendisi için hem bir güç hem de büyük bir yük olduğunu savunur. Sartre daha sonraki çalışmalarında ise ilgisini Marksizm'e yöneltir(Edgar vd. , 2002, s. 206-208).

Simone de Beauvoir (1908-1986): Fransız yazar, entelektüel, varoluşçu filozof, feminist ve sosyalist kuramcı olarak tanınmaktadır. Kendisini filozof olarak kabul etmemesine rağmen feminizm kuramı ve feminist varoluşçuluk üzerinde çok etkili olmuştur. Ayrıca hayatı boyunca birlikte olduğu Jean-Paul Sartre ile anılmaktadır.

Albert Camus (1913-1960): Bilim adamları tarafından sihirli ve karmaşık evrenin atoma, atomun da elektrona indirgenliğini ifade ederek tüm bunların gerçekten güzel

olduğunu fakat devamının da getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bilim adamlarının elektronların bir çekirdek çevresinde toplandıkları görünmez bir gezegenler takımından söz etmesini yadırgayarak dünyayı bir imgeyle açıkladıklarından bahsetmektedir. Bu durumda bilimin anlamsızlaştığını bir şiirden farkı kalmadığını ifade ederek *“Böylece bana her şeyi öğretmesi gereken bir bilim varsayımı da sona eriyor, bu açıklık, eğretilmeye gömülüyor, bu kararsızlık, sanat yaptığında, eriyip gidiyor.”* (Camus, 2010, s. 30) demektedir. Orhan Hançerlioğlu, Albert Camus’nün eserlerinde birçok çelişkiler, yanlışlıklar ve akıldışılıklar olduğunda bahsederek varoluşçuluk ve saçma felsefesine bakış açısını da eleştirerek bunları 9 maddede toplar: (Hançerlioğlu, 1976, s. 11)

1. Evreni, usa aykırı bulmakla usa aykırılığın tüm bilinç dışılığını yüklenir.
2. Hiçbir şey bilmediğimizi ve asla bilemeyeceğimizi ileri sürmekle bilinmezciğin bilime aykırılığıyla donanır.
3. Nesnel gerçekliği insansal varlığa ve insansal varlığı da bireysel varlığa indirgemekle öznel düşünceliğin ve tekbencilliğin bilimsellikten yoksun, tüm zırva sonuçlarının içine düşer.
4. Tek felsefe sorununun kendini öldürme (intihar) olduğu savlamakla bilimsel felsefe ile hiçbir ilgisi bulunmadığını ve felsefeyi bir küçük sınıf öğrencisi kadar bile kavramamış olduğunu ortaya koyar.
5. Bireyi toplumdaki soyutlamak ve topluma karşı çıkarmakla bireyciliğin tüm güçsüzlüğünü taşır.
6. Çağımızda burjuva ideolojisiyle özdeşleşmiş olan Schopenhauer ve Nietzsche’nin kötümserliğini tüm bilinç dışılığıyla sürdürür.
7. İnsanın niteliklerini ve amaçlarını, tersine çevirmekle burjuva ideolojisinin tüm tinsel yoksulluğunu yansıtır.
8. Anamalcı toplumun kaçınılmaz ölümünün egemen sınıfta uyandırdığı korkuyu, bireysel ölüm korkusuna dönüştürmekle ahlak dışılığı destekler.
9. Vur patlasın çal oynasın anlayışı içinde yaşamaktan başka tüm değerleri yadsımakla özellikle gençliği, gerici güçlerin kucağına iter.

Yukarıda Albert Camus’dan bahisle varoluşçuluk, saçma ve uyumsuz fikirleri üzerine ciddi eleştiriler getirilmiştir. Buna benzer şekilde Hilmi Ziya Ülken de bu felsefi yaklaşım hakkındaki düşüncelerini şu şekilde sıralamıştır:

- a) Husserl’in büyük etkisi ile hepsinde varlığın açılış fikri olduğu hâkimdir. Bu fikir Kalemde bağlılık, insanın, âleme açılışdır anlamına gelmektedir. Bu açılış

varlığın oluşu, imkânlarla açık olması, varlığın daima gelecekteki gerçekleştirmeler içerisinde devamlılığı demektir.

b) Zaman insanî varlığın öz karakteridir. İnsanlar her üç boyutuyla açılış(déploiement) olan zamandır.

c) Sonsuz varlığın(Tanrı-Allah) yaratışları içinde bütün varlıkların vasfı 'sonluluk'tur. Sonluluk bilincine sahip olan tek varlık insandır. Öte yandan, Hilmi Ziya Ülken varoluşçuluktaki zamanın sonluluğu fikrine kabul etmez. İnsanın sonluluğunun daha ziyade geleceğe yönelik idealleri ile ortaya çıktığını belirtir. İnsan ömrünün sonlu olması geleceğe dönük projeleri(ideal-mefkûre) olanları ürkütemez. Nietzsche'nin dediği gibi insanın kendini aşması, tehlikeye atılma(risk) arzusundan, hareket(güç) iradesinden, ölümü hiçe saymasından gelir. İşte bu sayede insan kendini gerçekleştirir ve hayatına ve çevresine anlam katarak aşkınlığa doğru yol alır. Korku ve cür'et insanda yan yanadır. İnsandaki bu aşkınlığa, Hilmi Ziya Ülken, gezegenleri fethetme giden uzay araştırmacılarının Kutup kâşiflerinin cüretini ölçüsüzce aşmalarını gösterir. Ona göre geleceğe çevrili zamanın boyutları sonlu değildir⁴(Ülken 1968:415-416). Geleceğe dönük zamanın sonsuz(sınırsız) kılan "passion şuuru" dediği adanmışlık ruhudur. İşte çağdaş insan ile eski insan arasındaki asıl fark budur. Eski insandaki her şeyi akıl çerçevesinde düşünme ve çözmeye çalışma girişimi yeni insanda yerini adanmışlık bilinci(passion şuuru)'ne bırakmıştır. Eski insan akıl karşısında 'passion'a isyancı gözle bakıyordu. Fakat bu savaş aynı Yunan Mitolojisindeki Prometheus ile Yunan Tanrısı arasındaki savaşa benziyordu. Bu mitolojide kendisini tanrıların cezalandırmasına rağmen sonunda bilgiyi ve aydınlığı temsil eden Prometheus galip gelmişti. İşte burada da ışığı, bilgiyi ve ilerleme(terakki-progress)⁵yi temsil edecek "passion şuuru(adanmışlık ruhu)"galip gelecektir. Zira bilgi daha sonra üç göksel din için de çok önemli bir unsur olarak karşımıza çıkacaktır. Bilgiyi sonsuz varlığa çevrilmiş şevk, sonsuzun istenmesi(ilâhi aşk) olarak yorumladılar. İşte sonuç olarak azim(çaba) ve terakki(ilerleme) fikri doğdu. Kur'an-Kerim'in de birçok ayette çaba ve ilerleme fikrini öğütlemesi ve adanmışlık ruhunu(passion) sonsuz varlığa dönük bir

⁴ Burada "büyük idealler ve mefkûreler ölmez." demek istenmiştir. Aşkınlığa erişen birey artık zamandan ve mekândan bağımsız metafizik bir boyut kazanır şeklinde yorumlayabiliriz. Zira yazarın daha sonra devam eden "O insanda tatminle sona eren organik arzuları, bir hedefe erişince doyan sosyal gayeleri aşan, sonsuz, gayesiz, fayda gütmeyen arzudan ibaret Passion(adanmışlık-tutku)'in şuurdur.(...) Modern insan passion'u ölçünün zincirinden kurtarıp akli eline meşale gibi verdiği zamandan beri yaratıcılığını kazanmıştır." şeklindeki cümleleri yorumumuzu destekler mahiyettedir.

⁵ İlerleme fikrinin ortaya çıkmasını insanlığın en büyük kazancı sayan Hilmi Ziya Ülken *Sisifos Söyleni* 'ne atıfla "İnsan bu fikirle ezeli dönüş(Yuvarlak taşın sürekli geriye doğru gelmesiyle sil baştan taşı zirveye taşıma döngüsünün devam etmesi)'ün yerinde sayan fatal(ölümcül) tekerleği altında ezilmekten kurtulmuştur." diyerek felsefi anlamda bu görüşe katıldığını beyan etmiştir.

erdem sayması meselin ciddiyeti açısından önemli bir işarettir(Ülken, 1968, s. 415-416).

d) Varoluşçuluk insanı tabiattan ve aşkın varlıktan ayırarak yalnızlaştırmış ve boşlukta bırakmıştır. Bu durum kabul edilemez. Zira insan tabiatla ve aşkın varlıkla birlikte anlam ifade eder. İnsan-tabiat ve aşkın varlık arasında her varlık derecesinde artan bir gelişme ve bağ vardır. Buradaki en dikkate değer husus varlıkların kriz hâlindeki müphemliğinden ritimlerle çıkılması ve bu ritimlerin varlığa dikotomik(zıtlıktaki birlik/ahenk) oluşlar kazandırmasıdır(Ülken, 1968, s. 416).

Edebiyat ve Varoluşçuluk

Edebiyata felsefe katmak olarak özetleyebileceğimiz varoluşçuluğun işlevini en belirgin olarak, felsefi romanlarda görmekteyiz. Felsefi roman geçmişten günümüze alışlagelenin aksine genel-geçer olanla değil, daha ziyade bireysel olanla ve insanın özüyle ilgilenmeye çalışmıştır. Varoluşçulara göre genel-geçer anlamda bir tipten ve karakterden söz edilemez. Birey hayatı boyunca değişik durumlar karşısındaki seçim yapma sorumluluğu neticesinde değişik tip ve karakterlerle ortaya çıkabilir. Bu durum en fazla felsefi romanlarda kendisini gösterir. Felsefi roman hakkında Edebiyat Tarihçisi Ahmet Kabaklı iyi yazılmış ve iyi okunmuş bir felsefi romanın başka hiçbir edebi türün yapamayacağı ölçüde insan hayatını aydınlatabileceğini, felsefi romanın, romanın en üst derecesi olduğunu belirterek bunun gerekçesi olarak da insanların ve insancıl olayların dünya ile ilişkilerini tümel olarak sezmeye çalışmasını gösterir. Bu bağlamda edebiyatın veya felsefenin tek başına yapamayacağını, felsefi romanın tek başına yapabileceğini belirtir(Çetişli, 2001, s. 136).

Varoluşçulara göre yazar toplumun dışında kalamaz ve toplumu yönlendirmek ister; Ancak felsefi yönü güçlü olan yazar halkın seviyesine inemez ve aydın zümreye seslenir. Varoluşçu yazarların eserleri genellikle sembollerle süslü olup anlaşılması güç metinlerdir. Yazar varoluş sürecindeki kendini gerçekleştirilmeye çalışan bireyin bunalımlarını, kararsızlıklarını ve endişelerini anlatır. Olay örgüsünün çok az olduğu varoluşçu metinlerde kendi sorumluluğunu üstlenerek seçmek zorunda bırakılan birey konu edilir. “Saçma ve iğrenç bir dünyada sahipsiz, inançsız, dostsuz yaşayan insanın boşluk, hiçlik, bunalım ve abesle çevrili hayatı anlatılır.”(Kefeli, 2017, s.78)

Varoluşçular toplumla sanatçının münasebeti noktasında değişik görüşler ortaya koyarlar. Sanıldığı gibi aksine varoluşçular sanatçının kendisini toplumdan soyutlayamayacağını belirtirler.⁶ Bu bağlamda ‘sanat sanat içindir.’ görüşüne

⁶ İsmail Çetişli’nin bu ifadesiyle çelişik olarak Mustafa Kurt makalesinde(“Varoluşçuluğun Türk Edebiyatına Girişi ve Etkileri”, Gazi Türkiyat, Bahar 2009/4, s.150.) “İnsanın kendi seçim ve eylemleriyle kendini kurduğunu savunan varoluş felsefesi, bunun ötesinde gerek dini, gerekse

karşıdılar. Edebiyatta süslü üsluba karşı olan varoluşçular edebiyatı karamsarlık ve bunalımlı olarak düşünürler. Edebiyat araştırmacısı İsmail Çetişli onların bu bakış açısını şöyle aktarır:

“Çünkü dünya saçma ve iğrenç; deniz soğuk ve kara; sevgili kirli ve besinli bir ‘yemek dolabı’dır. Sahipsiz, Tanrısız, yardımcısız insan, âdeta kapalı bir oda ve hücreye benzeyen bir bu dünyada yaşamak zorundadır. Bu sebeple onun hayatı boşluk, hiçlik, sıkıntı, bunalım abesle doludur.” (Çetişli, 2001, s. 137)

Ramazan Korkmaz Türk Edebiyatı için erken bir dönem olsa da örneğin Şinasi’nin "Kader dedikleri halkın murad-ı haktır kim/Ezelde etti bizi her umurda tahyir" beyitini Satre’ın “insan kendi kendini seçer” ifadesine paralel bulur(Korkmaz vd. , 2016, s. 33).

Yahya Kemal de bireyin tekâmülüne önem vererek her ne kadar modern anlamda varoluşçu olmasa da sanatçıyı diğer insanlardan ayırarak kendisini gerçekleştirmiş bir varlık olarak algılayarak bu düşüncesini “Duy tabiatta biraz sen de ilah olduğunu, /Ruh erer varlığının zevkine duymakla bunu.” dizeleriyle somutlaştırır (Yahya Kemal, 1974, s. 97).

Peyami Safa Varoluşçuluk akımının bizim kültürümüzle ilgisi olmadığını vurgulayarak bu akıma sert bir şekilde karşı çıkar. Bu akımla ilgili düşüncelerine *Türk Düşüncesi* adlı dergide yayımlanan Egzistansiyalizm adlı yazılarında yer verir. İlk makalesinde ana hatlarıyla varoluşçuluğun ne demek olduğunu ve gelişimini anlatır. Daha sonra ise varoluşçuluk ve ateizm ilişkisinden ve bu akımın ateist temsilcilerinden bahseder. Onların dinî değerleri tamamen reddettiğinden ve uydurma olarak nitelendirdiklerinden bahsederek ateist varoluşçuları sert bir şekilde eleştirir. Varoluşçuluk’un gereklerinden olan seçme özgürlüğünün sadece ateist varoluşçulukta mümkün olabileceğinden bahsederek teist varoluşçu kavramını reddeder(Safa, 1957, s. 22-26).

Varoluşçuluğun en önemli temsilcilerinden olan Jean Paul Sartre “İkinci Yeni Şiiri”ni düşünsel arka planda büyük ölçüde etkilemiştir(Korkmaz vd. 2016: 287). Özellikle Cahit Zarifoğlu’nun *Korku ve Yakarış* adlı kitabında Hıristiyan varoluşçu Søren Kierkegaard’ın etkisini yaşam, ölüm, tutsaklık, günah, kaygı vb. izleklerden takip edebiliriz(Korkmaz vd. , 2016, s. 169).

Varoluşçuluğu geniş anlamda düşündüğümüzde bireyin kendini anlamlandırma çabası ve varoluş sancısı konusunda Necip Fazıl’ın “Çile” şiiri dönüşüm ve sancıyı en derinden ve en vezci şekilde ifade etmesi yönüyle dikkate değerdir. Özellikle “Sanki

---

toplumsal hiçbir kabulü veya değeri benimsemez.” demektedir. Biz de varoluşçuluğa bütüncül bir bakış açısıyla yaklaştığımızda Mustafa Kurt’un tespitinin daha makul olduğu kanaatindeyiz.

burnum değdi burnuna(yok)un/ Kustum, öz ağzımdan kafatasımı.” Dizeleri varoluş ve dönüşüm sancısının kişinin kendi eskiliğini kusarak gidermesi, arınması ve dönüşümünü işaret etmesi yönüyle değerlidir. Yine aynı şiirdeki “Ben ki toz kanatlı bir kelebeğim, / Minicik gövdeme yüklü Kafdağı,” dizeleri varoluşçuluktaki bireye sorumluluk yüklemesi, bireyin seçim yapmak zorunda oluşu ve bireyin bu sorumluluk altında sancı çekmesine paralel bir söylemdir. Tabii bu varoluş sancısının içerisinde Necip Fazıl’ın büyük ülküsü maveraya yani ötelere âlemine ve sonsuzluğa talip olmasıdır. Onun için büyük sanatkârlık ve varoluşun kendisi Allah’a adanmışlıkta gizlidir. Bu fikrini şair “*Biricik meselem, sonsuza varmak...*” (Kısakürek, 2010, s. 4) dizesiyle dile getirir. Asaf Halet Çelebi’nin “Cüneyt” şiiri başta olmak üzere birçok şiirinde de varoluşsal arayışları ve sancıları görmek mümkündür.

Varoluşçuluk hikâye ve roman türünde ise ana çizgileriyle şu özellikleriyle karşımıza çıkar: (Kurt, Mustafa 2009/4, s. 150-152)

1. Sorumluluk sahibi hiçbir değere dayanmayan özgür bir birey söz konusudur.
2. Bireyin içinde bulunduğu dünyaya atılmıştır ve burada tek başındadır.
3. Birey yalnız, bunalımlı bir kimlikte insanlara ve çevresine karşı yabancılaşmıştır.
4. Birey ön kabulleri reddeder ve ‘işte şu an buradayım ne öncesi ne de sonrası beni ilgilendirir.’ Toplumsal değerlerin ve dine dayalı çeşitli kabullerin reddedilmesi bu durumun bir sonucudur. Eylemlerinde hiçbir zaman yerleşik değerleri göz önünde bulundurmaz.
5. Bireyin önceden çizilmiş/belirlenmiş bir özü veya kaderi yoktur. Birey kendi seçimleriyle kendisini ve hayatını var edecektir ki buna kendi ölümünü belirlemek de dâhildir.
6. Romanlara konu edilen kişilerin alışlagelmiş anlamda bir adı yoktur; ancak ona bir ad verilmişse bile bu ona başkalarının yüklediği bir değerdir ve bu değer birey için bir anlamı yoktur. İsimler de değer taşıdığından varoluşçu birey hiçbir değeri ve bu değeri taşıyan ismi kabul etmez. Birey, toplumun ve inanç sistemlerinin kendisine kabul ettirmeye çalıştığı bütün değerleri reddetmiştir. Bu reddedilmiş bireyi bir tür inançsızlığa ve nihilizme sürüklemiştir.
7. Kişinin kendini yapıp etmeleriyle var etmesi, doğumundaki özünden önce gelir; bu noktada öz değil, varoluş önemlidir. Ayrıca insan özünü bu dünyayı yaşamayacak, varoluşuyla hayata katılacak, yaşadıkça özünü kendi oluşturacaktır. Bu nedenle birey kendine sunulan değerleri reddeder.

8. Birey toplumun koyduğu hukuk kurallarına da hiçe sayar. Çünkü birey zaten toplumdandır ve toplumsal değerlerden uzaklaşarak büyük bir kopuş yaşamış, içinden çıktığı topluma, hatta kendine yabancılaşmıştır.

9. Birey kendi sorumluluğunu yüklediği ve toplumdan koptuğu için genellikle bunalım ve sıkıntı içindedir. Bu sıkıntı varoluşsal bir temele dayandığı gibi, toplumdandır kopukluğun getirdiği yabancılaşmadan da kaynaklanabilir. Bu anlamda kendi olmak, kendilik bilincine ulaşmak hayatın en zor ve önemli hedeflerinden birisidir. Bireyin 'öteki'yle veya 'başkasıyla yüzleşmesi onun kendilik değerlerini kazanmasını sağlayabilir.

10. Adı geçen yazarların eserlerinde roman kişinin sorguladığı en önemli kavramlardan birisi de anlam ve anlamsızlık sorunudur. Bireye göre, hayatın anlamı anlamsızlığı veya doğruluğu/yanlışlığı hakkında hüküm vermek doğru değildir. Her hayat ve varoluş kendisi gibidir ve kendine özgüdür. Onları yargılayamayız; ancak anlamaya çalışabiliriz. Zaten hayatın, toplumun kabul ettiği gibi belirlenmiş bir anlamı da yoktur; anlamsızlık ve hiçlik duygusu da hayatın anlamı olabilir. Hayatı anlama çabasında çoğu zaman bize akıl da yardımcı olmayabilir. Çünkü insan aklı varlığı ve olayları her zaman anlayamaz; sezgi ve duyularımız da en az akıl kadar yol göstericidir.

11. Varoluş, bireyleşme, ölüm, intihar, yabancılaşma, başkaldırı, toplumdandır kopukluk vb. izlekler yeni bir anlatım dili ve bakış açısıyla ele alınmıştır.

Jean Paul Sartre Varoluşçuları dine yaklaşımlarına göre Hristiyan Varoluşçular ve Ateist Varoluşçular olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kierkegaard, Karl Jaspers, Unamuno, Maurice Blondel, Henri Bergson gibi şahsiyetlerin Allah'ı inkâr etmeyen dine bağlı bir felsefe geliştirdiklerini belirterek Nietzsche, Heidegger, Jean Paul Sartre, Simon de Beauvoir ve Albert Camus'yü de ateist varoluşçular olarak nitelemektedir. Bununla tespitlerle birlikte felsefe ve edebiyatta hangi düşünür veya edebiyatçının varoluşçu olduğu hakkında eleştirmenler görüş birliğini sağlayamamıştır; Fakat Sartre ve Simon de Beauvoir'ın bu akımın en iyi temsil eden iki şahsiyet olduğu konusunda ortalama bir fikir birliği söz konusudur. Bununla birlikte André Gide, Georges Bernanos, André Malraux ve Albert Camus'nün de varoluşçuluğa yakın isimler olduğunu ifade edebiliriz (Kefeli, 2017, s. 165-167).

Varoluşçuluğun Türk edebiyatındaki en önemli temsilcileri olarak Sait Faik Abasıyanık, Ahmet Hamdi Tanpınar, Edip Cansever, Cemal Süreya, Turgut Uyar, İlhan Berk, Ahmet Oktay, Demir Özlü, Adnan Özyalçın, Erdal Öz, Vüs'at O. Bener, Yusuf Atılgan, Nezihe Meriç, Leyla Erbil, Ferid Edgü, Onat Kutlar, Kamuran Şipal, Sevgi Sosyal, Erdal Öz, Tahsin Yücel, Ahmet Oktay, Orhan Duru,

Bilge Karasu, Güner Sümer, Tezer Özlü, Tomris Uyar' ı sayabiliriz(Kurt, Mustafa 2009/4, s. 140, 143,146). Bu isimler bağlamında Hüseyin Cem Işık, Varoluşçuluk akımının 1950 kuşağına yansımalarını konu edindiği çalışmasında Sait Faik'in "Alemdağ'da Var Bir Yılan" adlı öyküsüne vurgu yaparak onun dildeki yenilik denemelerine ve farklı bir içerik üretmeye çalışmasına; bu yıllarda varoluşçuluk düşüncesini konu edinen eserlerin dilimize çevrilmesi, sadelikten çok anlama önem veren bir dilin kullanılması, imgeselliğin artması gibi etkenlerin bireyin ön plana çıktığı öykülerin artmasını sağladığına vurgu yapar(Işık, 2008, s. 173).

Bu kadar geniş açılımlı ve kendisini aşmış(aşkın-jenerik/disiplinlerarası)bir kavram olarak "Varoluşçuluk"un başlangıçta felsefi bir hareket olmasına rağmen, zamanla anlam ve kapsam genişlemesi yoluyla edebiyatta önemli bir yer edindiğini, edebiyatta daha çok roman ve hikâye türünde kendisini gösterdiğini, varoluşçuların duyguya yükledikleri felsefi önemin, varoluşçuluğa ilgi duymayan filozoflar üzerinde bile etkili olduğunu, varoluşçuluk kavramının aynı zamanda bireyin yaşam, ölüm ve anlamla ilgili sorunsallarını irdelediği için bu tarz felsefi kaygılara da yanıt aradığını, bunun da ötesinde izlerini edebiyat ve sanatta da sürebileceğimiz, okuyucuları daha fazla araştırmaya teşvik eden derin ve zengin bir arayış felsefesi olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynaklar

- Camus, A. (2010). *Sisifos Söyleni*. Can Yayınları.
- Çetişli, İ. (2001). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*. Akçağ Yayınları.
- Edgar, A. & Sedgwick, P. (2002). *Cultural Theory-The Key Thinkers*. Routledge Press.
- Flynn, T. R. (2006). *Existentialism-Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Foley, J. (2014). *Albert Camus, From the Absurd to Revolt*. Routledge.
- Hançerlioğlu, O. (1976). *Felsefe Ansiklopedisi*, 7 C. Remzi Kitabevi.
- Işık, H. C. (2008). *Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı ve Varoluşçuluk*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Celal Bayar Üniversitesi.
- Kefeli, E. (2017). *Batı Edebiyatında Akımlar*, Dergâh Yayınları.
- Kefeli, E. (2009). *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, Akademik Kitaplar.
- Kısakürek, N. F. (2010). *Çile*, Büyük Doğu Yayınları.
- Kurt, M. (2009). Varoluşçuluğun Türk Edebiyatına Girişi ve Etkileri. *Gazi Türkiyat*, Bahar(4).
- Quinn, E. (2006). *A Dictionary and Thematic Terms*. Facts On File Publishing.
- Safa, P. (1957). "Egzistansiyalizm II", *Türk Düşüncesi Dergisi*, C. 6, S. 35..
- Sartre, J.-P. (1985). *Varoluşçuluk(Existentialisme)*. Say Yayınları .
- Sartre, J.-P. (2010). *Varlık ve Hiçlik/Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, İthaki Yayınları.
- Topçu, N. (2017). *Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi*. Dergâh Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1968). *Varlık ve Oluş*, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yahya Kemal, *Kendi Gök Kubbemiz*(1974). Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.